

УДК81'373.23

І.В. ЄФИМЕНКО, кандидат філологічних наук,
старший науковий співробітник відділу історії української мови
та ономастики, Інститут української мови НАН України
вул. М. Грушевського, 4, м. Київ, 01001
E-mail: i.yefumenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4263-1324>

ДО ЮВІЛЕЮ ДОКТОРА ФІЛОЛОГІЧНИХ НАУК ОЛЬГИ ПЕТРІВНИ КАРПЕНКО

7 березня 2020 р. святкує ювілей український мовознавець, славіст, доктор філологічних наук, провідний науковий співробітник відділу історії української мови та ономастики Інституту української мови НАН України Ольга Петрівна Карпенко.

Понад 40 років наукової діяльності Ольги Петрівни пов'язані з ономастичними студіями. Основні події в її науковому житті відбулися в академічному колективі київських ономастів, де вона пройшла шлях від лаборанта до провідного наукового співробітника. Там і сформувалися наукові інтереси та погляди дослідниці.

Працюючи (від 1976 р.) у групі ономастики відділу історії та діалектології української мови Інституту мовознавства ім. О.О. Потебні, Ольга Петрівна в 1985 р. підготувала кандидатську дисертацію «Структура і генезис гідронімів Нижньої Правобережної Наддніпрянщини» (науковий керівник — докт. філол. наук І.М. Железняк), на матеріалі якої було опубліковано першу монографію ювілярки — «Назви річок Нижньої Правобережної Наддніпрянщини» (1989). Дослідження гідронімів на території, яка тривалий час уважалася ареалом пізнього слов'янського заселення, продемонструвало її мовну неоднорідність, що дозволило виділити декілька мовних шарів назв водних об'єктів (індоарійсько-іранський, слов'янський, тюркський), а також простежити ретроспекцію міграцій населення на цих землях.

Цитування: Єфименко І.В. До ювілею доктора філологічних наук Ольги Петрівни Карпенко. *Українська мова*. 2020. № 1 (73). С. 166—169.

Надалі дослідниця спрямовує свої наукові пошуки на територію слов'янської архаїки — Полісся — одного з найдавніших етнічних, мовних і культурних слов'янських осередків. Результатом копіткої та наполегливої праці стала докторська дисертація Ольги Петрівни «Гідронімікон Центрального Полісся на загальнослов'янському тлі», захищена в 1996 р. За її матеріалами було видано монографію «Гідронімікон Центрального Полісся» (2003), в якій назви водних об'єктів цього терену розглянуто в хронологічному, ареальному та етимологічному аспектах із метою реконструкції фрагмента праслов'янського гідронімного фонду. Проведене дослідження засвідчило побутування на території Центрального Полісся здебільшого слов'янських гідронімів різних хронологічних зрізів, серед яких переважають водні назви праслов'янського походження.

Обидві дисертації містять надійний мовний матеріал не лише для майбутнього цілісного відтворення праслов'янського гідронімікону, а й для дослідження етно- та лінгвогенезу окремих, насамперед архаїчних, зон Східної Славії.

Загалом у науковому доробку дослідниці понад 140 праць. Окрім двох індивідуальних монографій, Ольга Петрівна — автор розділів у чотирьох колективних працях. Це, зокрема, «Київське Полісся: етнолінгвістичне дослідження» (1989), де перу дослідниці належить розділ про походження поліських гідронімів басейну Ужа. Етимологічний аналіз дослов'янських і архаїчних слов'янських елементів, збережених в українських топонімах стародавніх деревлянських земель, здійснено в трьох розділах колективної монографії «Ономастика України першого тисячоліття нашої ери» (1992). Два розділи дослідниці в колективній праці «Ономастика України та етногенез східних слов'ян» (1998) присвячено відновленню окремих мовних рис східних слов'ян на основі архаїчних поліських гідронімів водозбору Ужа. У кількох розділах монографії «Ономастика Полісся» (1999) О.П. Карпенко проетимологізувала низку поліських гідронімів, простеживши, уплив міжмовних контактів балтів і слов'ян на формування гідронімікону Північної України.

Ці праці містять додатки до «Словника гідронімів України» (1979), до яких увійшли назви протічних і непротічних вод Київської, Житомирської, Херсонської областей України, зібрані та впорядковані Ольгою Петрівною.

Інтерес ювілярки до різних класів онімів, безпосередньо пов'язаних з історичною лексичною спадщиною українського народу, вилився в цілу низку наукових статей із топонімії, антропонімії, ойконімії. Однак, найпомітніше місце посідають розвідки з гідронімії — найцікавішого та водночас найскладнішого для етимологічної інтерпретації розряду пропріальної лексики. Ось як зазначає сама О.П. Карпенко на сторінках енциклопедичного видання «Українська мова» (ювілярка — автор кількох статей до цієї енциклопедії): «З усіх класів топонімів гідроніми є найстабільнішим, тому їм властива значна інформативність про недавні й давно минулі часи. ... Гідроніми сприяють вивченню найдавнішої мовної

ситуації, реконструюванню форм і способів пізнання дійсності давньою людиною, ступеня її абстрактного мислення».

Протягом 10 останніх років, разом із колегами групи ономастики, Ольга Петрівна працює над унікальним проектом, присвяченим історико-етимологічному дослідженню назв населених пунктів України, у межах якого з-під її пера вийшла низка цікавих матеріалів з історичної ойконімії Житомирщини, Київщини, Кіровоградщини.

У творчому доробку дослідниці важливе місце посідає й серія етимологічних етюдів зі східнослов'янської апелювативної лексики, насамперед українських архаїчних діалектизмів.

Про широкий діапазон наукових інтересів Ольги Петрівни свідчить і тематика кандидатських дисертацій, якими вона керувала, присвячених українській історичній антропонімії, ойконімії Вінниччини, географічній термінології Ровенщини та Житомирщини.

Проблематика праць Ольги Петрівни Карпенко сягає за межі україністики. У своїй науковій діяльності Ольга Петрівна спирається на базові методологічні засади дослідження онімного матеріалу, вироблені київською ономастичною школою, що застосовує порівняльно-історичний метод та етимологічний аналіз. При цьому кожна окрема назва розглядається в межах генетичної мікросистеми споріднених онімів інших класів та апелювативної лексики. Саме такий підхід до розгляду власних і загальних назв на широкому слов'янському тлі з реконструкцією праслов'янських архетипів дозволив Ользі Петрівні представити результати своїх наукових пошуків на солідному міжнародному форумі — XIV з'їзді славістів (м. Охрид, Македонія, 2008), де вона виступила з доповіддю «Старожитня гідронімія Центрального Полісся в загальнослов'янському аспекті».

Плідну дослідницьку працю Ольга Петрівна успішно поєднує із редакторською діяльністю. Вона — відповідальний редактор і співавтор збірників наукових праць «Питання історичної ономастики України» (1994), «Ономастика та етимологія» (1997), а також «Словника мікрогідронімів України» (2004). Із започаткуванням у 2002 р. щорічника «Студії з ономастики та етимології» О.П. Карпенко стала не лише одним із постійних його авторів, а й постійним членом редакційної колегії та відповідальним редактором 7 випусків.

Усе своє наукове життя Ольга Петрівна присвятила розгадуванню таємниць, які зберігають власні назви. Тому її головна іпостась — Дослідник, який проблемами ономастики займається не лише з особливим інтересом, але й з надзвичайною дбайливістю, ретельно вивчаючи та глибоко аналізуючи будь-яку цікаву назву, що потрапляє до її поля зору.

Кожна з праць Ольги Петрівни Карпенко, що містить фрагмент реконструкції праслов'янського онімного та апелювативного фондів, — цінне джерело інформації для україністики та славістики, яка поглиблює знання про процеси розселення слов'ян в давнину й взаємодію різних мов і народів на досліджуваних територіях, а також про історичне минуле українського народу та його етногенезу.

Сердечно вітаємо Ольгу Петрівну з цим прекрасним ювілеєм і від усього серця бажає міцного здоров'я, благополуччя та успішної реалізації життєвих і творчих планів!

Статтю отримано 10.01.2020

Iryna Yefymenko, Ph.D in Philology, Senior Research
of the Department of Ukrainian language History and Onomastics,
Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine
4 Hrushevskiy St., Kyiv 01001, Ukraine
E-mail: i.yefumenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-4263-1324>

ON THE OCCASION OF OLHA PETRIVNA KARPENKO,
DOCTOR OF PHILOLOGY, ANNIVERSARY

The article is devoted the anniversary of O.P. Karpenko, the Ukrainian linguist, Slavacist, Doctor of Philology, leading researcher of Department of the history of the Ukrainian Language and Onomastics in the Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine.

Keywords: *O.P. Karpenko, Doctor of Philology, researcher, onomatologist, Slavacist, scientific interests, monographs, articles, editing.*